

آستانه مقدسه حضرت معصومه

علیها سلام «قم»

مقاله زیرین بر مبنای مطالعاتی است که در سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران در باره آستانه مقدسه قم بعمل آمده و در آن با نهایت ایجاز آنچه که باید در مورد این آستانه مقدسه دانسته شود آورده شده .

قم که یکی از شهرهای مشهور ایران و جزء استان مرکزی محسوب میشود ، ارتفاعش از سطح دریا ۹۳ متر میباشد و تقریباً ۲۷ متر از تهران پست تر است . این شهر در ۱۴۷ کیلومتری جنوب تهران در محل انشعاب راههای شوسه تهران ، اراک ، اصفهان ، کاشان واقع است . حوزه شهرستان قم مساحتی تقریباً بیست فرسنگ در دوازده فرسنگ دارد .

قم تا اواخر قرن دوم هجری - قمری . تابع اصفهان بوده ولی از زمان هارون الرشید از اصفهان جدا شده است . امروزه چند رشته از راه های اصلی و راه آهن سراسری کشور از قم میگذرد . از این لحاظ دارای موقع و اهمیت خاصی است .

قم بسال ۲۳ هـ ق بدست ابوموسی اشعری سردار اسلام فتح شد و آئین اسلام در آنجا نفوذ پیدا کرد . در زمان خلافت عباسی که بیشتر اوقات آل علی را تعقیب میکردند ، بسیاری از سادات به قم پناه آوردند و از همین موقع عقاید شیعه در اذهان ساکنان قم رسوخ پیدا کرد و بتدریج یک شهر شیعه نشین شناخته شد . از این رو

خاندان صفویه که مذهب شیعه را کیش رسمی ایران قرار داده بودند نسبت به قم توجه مخصوصی ابراز داشتند ، در این دوره بود که این شهر رو با بآبادی گذاشت و دارای ساختمانهای نسبتاً زیبایی گردید .

سابقه شهر قم به پیش از اسلام میرسد ، مورخان قدیم و شعرا از این شهر در آثار خود نام برده اند . گرچه این نوشته ها از لحاظ تاریخی چندین معتبر نیستند ، ولی با توجه به محل اصلی شهر قم که خرابه های آن اکنون در یک کیلومتری مشرق شهر مشاهده میگردد و همچنین از نام خود شهر و نامهای قراء اطراف و وضع زندگانی سکنه این دهکده ها معلوم میگردد که شهر قم برخلاف گفته «یا قوت محمدی» که آنرا از مستحدثات دوره اسلام میدانند ، سابقه ای بس طولانی داشته است .

در اواخر قرن دوم هـ ق . حضرت فاطمه معصومه خواهر حضرت رضا (ع) که برای دیدار برادر گرامی خویش از مدینه بمر و میرفت چون بساوه رسید ، بیمار شد ، خادم خود را امر فرمود

که او را به قم برد و پس از هفده روز وفات یافت . پیروان آنحضرت جسد مطهر آن بانوی گرامی را در گورستان آنجا ب خاک سپردند . از آن تاریخ بعد مردم بتدریج مساکن خود را به حوالی مرقد او نزدیک کردند تا بدفن وی نزدیک باشند و از زیارت قبر وی برخوردار گردند . در اثر مرور زمان ساختمانهای شهر در قسمتهای مشرق متروک ماند و مردم متوجه اطراف غربی شدند .

پس از دفن آنحضرت پسران سعد اشعری سائبانی از بورها بر روی سزار او ترتیب دادند ، مدتی بعد زینب دخت حضرت جواد (ع) گنبدی بر روی قبر ساخت . در سال ۴۳۱ هـ ق . مرقد حضرت معصومه با خشتهای کاشی زیبا آراسته گردید ، و در سال ۹۲۵ هـ ق . شاه بیگم صفوی (دختر شاه اسمعیل صفوی) گنبد سابق را خراب کرده و بقعه و قبّه فاطمیه را بصورت کنونی بنیان ساخت . ایوان صحن و گلستانه هائی بر آن افزود و جدار آنها را با کاشیهای معرق بیاراست . اکنون مساحت تمام مجموعه بناهای آستانه که شامل حرم -

شعبه سنجش علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال مجلی مع علوم انسانی

مظهر ، صحن عتیق و جدید ، مسجد زنانه ، موزه و سایر ساختمانهای وابسته بان است در حدود ۱۳/۵۲۷ متر مربع میباشد که از این مساحت ۱/۹۱۴ متر مربع آن زیر بنای گنبد و ایوانهای شمالی و جنوبی و شرقی و مسجد بالاسر و مقابر شاهان صفوی را دربر دارد .

چهار در به حرم مظهر باز میشود : یکی از مسجد طباطبائی (جنوب) دیگری از جنوب شرقی (مقابر سلاطین صفوی سومی از شرق (ایوان آینه) و آخری از شمال (ایوان طلا) .

حال از سمت جنوب به حرم حضرت معصومه (ع) وارد شده و باختصار از اینیه مهمی که در حرم مظهر قرار دارد باز میشود .

مسجد طباطبائی:

در جانب جنوب روضه مظهره و بجای صحن زنانه ساخته شده است . چون سابقاً گورستان بود بهمین جهت مسجد نامیدن آن خلاف واقع میباشد . بانی گنبد ثقة الاسلام مرحوم حاج آقا محمد طباطبائی میباشد . گنبد مسجدا بر فراز ده پایه آجری به قطر ۲ X ۲ و ارتفاع ۳/۳ متر بنا کرده اند .

قاعدگنبد بازدن چهار نیم طاق در چهار گوشه ، از شکل مربع بصورت هشت ضلعی مختلف الاضلاع درآمده است . از ضلع شمالی گنبد سه در یکی برواق کشیکخانه ، دومی در وسط بحرم زنانه (مقبره شاه صفی) و آخری به گنبد شاه عباس ثانی باز میشود ، از جهت شرقی آن دری به کریاس مجاور صحن جدید باز میشود ، از گوشه جنوب غربی هم دری بحوزه آستانه باز میگردد . موزه آستانه از طرف آقای علی اصغر حکمت وزیر معارف و اوقاف بجهت حفاظت و نگهداشت از بقایای نفیسی که در مشاهد متبرکه وجود داشت در این شهرستان تأسیس گردید . نقایس موزه متنوع و شامل سری های کاسل ویا ناقص میباشد از قبیل سری

جامعی از مسکوکات اسلامی از عصر خلفا تا حال اعم از طلا و نقره و مس و شمعدانهای جورا جوری از طلا و مرصع بزرگ و کوچک ، ۷۴ مجلد قرآن های خطی نسخ و ثلث کوفی از طلا و لاجورد از مذهب و غیر مذهب ، قالی و قالیچه های عصر صفوی ، دوسری کاسل از کاشیهای مختلف شکل ، چندین سری شمعدانهای طلای مرصع و بخورسوزها و قندیلهای زرین و مینا و یکسری اسلحه سرد و اشیاء متفرقه فردی است .

و همچنین مقابر سلاطین صفوی از جمله مقابر شاه سلیمان و شاه صفی که رواق جنوبی حرم مظهر را تشکیل میدهد ، از این رواق دری بمقبره شاه عباس ثانی باز میشود و برابر آن دریست که بخزانه آستانه گشوده میشود

مسجد بالای سر ، در غرب حرم مظهر واقع است . این مسجد وسیع ترین بیوتات آستانه و مرکز تشکیل مجالس عمومی سوگواری و نماز جماعت است .

در سمت شمال هم صحن عتیق ، ایوان طلا و مدرسه فیض و ایوان آن قرار گرفته است که به توصیف آن در ذیل میپردازم :

صحن عتیق :

ساختمان مربع شکل بوده که در اضلاع جنوبی و شمالی آن سه ایوان و در دو ضلع شرقی و غربی آن دیواری ساده و بدون ایوان و حجره بوده و صحن بصورت مشمن کنونی از عصر فتحعلی شاه و در سال ۱۲۴۵ هـ . ق . در اثر مستحذات وی شکل گرفت .

صحن مزبور که بنام صحن کوچک خوانده میشود ، این صحن به شکل هشت ضلعی مختلف الاضلاع نامنظم بنیان گردیده است که جهات اصلی آن از شمال بجنوب ۳/۴ متر است .

ایوان شمالی داخلی:

در مدخل صحن از جهت شمالی

ایوانی است بسیار پرکار و بدیع با ازاره سنگی ابزار زده فتیله دار که در متن آن گلهای برجسته حجاری شده است . این ایوان بعرض ۴/۵ و ارتفاع ۱۲ متر در کمر بندش کتیبه ایست از کاشی معرق بادو خط ثلثی نسخ و کوفی میباشد . پشت ایوان کریاسی است دارای دو مناره که پوشش آن آراسته بکاشیهای معقل است .

جلوی در ورودی شمالی صحن از خارج ایوانیست که از هر جهت مانند سردر شرقی است ، با این تفاوت که سردر شمالی فاقد صفه های طرفین است و دو گلدسته روی جرزهای جانبی دارد و قسمت پائین آنها مخروطی و روی آن قلمه مسدس میباشد . در کمر بند ایوان کتیبه ایست از کاشی خشتی بخط نستعلیق نوشته است .

ایوان شمالی صحن عتیق:

جهت اصلی ضلع شمالی صحن عتیق را سه ایوان زیبا فرا گرفته که بنیان گزار آنها شاه بیگم (دخت شاه اسمعیل صفوی) در سال ۹۲۵ هـ . ق . بوده است . این ایوان بدانه ۸/۷ و عرض ۲/۵ ، ارتفاع ۱۲/۵ و ازاره اش با ارتفاع ۱/۵ متر که مزین به کاشیهای منقش رنگی و بدنه اش سفید کاری و پوشش آن مقرنس آویزدار مشبک گچی و جرزهای طرفینش آراسته به کاشیهای الوان گرهی و لچه کی هایش مزین بکاشیهای معرق در کمر گاهش کتیبه ایست از کاشی خشتی لاجوردی که ابیاتی روی آنها نوشته شده است . در سطح بام ایوان روی طاق بند گلدسته ای زیبا شبیه نقاره خانه ساخته شده است ، بر بالای جرز شرقی ایوان غرفه کوچکی است بدانه نزدیک ۲ در ۳ متر که دستگاه ساعت درون آن نصب شده است .

در شمال غربی صحن هم مقابر سلاطین قاجار قرار دارد از جمله مقبره

محمد شاه قاجار، مقبره مهد علیامادرو
همسر دختر شاه میباشد.

در ضلع شمالی جانب شرقی صحن
عتیق مقبره «سرحوم میرزا حسن خان
سستوفی الممالک آشتیانی» قرار دارد.
در ضلع جنوبی صحن مقبره نظام الدوله
میباشد.

ایوان طلا:

ایوان طلا و ایوانهای دوطرفش
که در جهت شمالی روضه واقفند از
مستحدثات سیده شاه بیگم صفوی میباشد.
این شاه ایوان تاریخی که ایوان شاه
نیز نامیده میشود، مزین بکاشیهای
کوچکک قالب ساده و هشت ترکی فیروزه
خام عصر صفویست که در تعمیرات بعدی
از تعداد کاشیها کاسته و در عوض
کتیبه ای معرق بر روی ازاره افزوده گردیده
است. روی کتیبه آراسته بکاشیهای معرق
زمینه لاجوردی خوش نقش از عصر
صفویه و بر بالای آن کتیبه دیگریست بخط
ثلث سفید از کاشی معرق که بان اهمیت
خاصی بخشیده است.

ایوان جنبین:

در طرفین ایوان طلا دو ایوان
که ازاره تازه سازشان سنگ مرمر صیقلی
است، مقرنس زرین پوش ایوان در
زیبائی، در بین همه ایوانهای زرین شاهد
متبرکه عالی و در نقطه مرکزی آن
نیمه شمسهای از طلای برجسته با
اشعه های زیبا کنده کاری شده است.

مدرسه فیض:

مولانی فیض کاشانی در سال
۱۰۵۳ مدرسه ای در نزدیکی صحن عتیق
بنا نهاد. امروزه مدرسه سابق را خراب
کرده و بجای آن مدرسه ای بصورت
سربع بنا نهاده اند.

ایوان مدرسه فیض:

این ایوان در ضلع جنوبی مدرسه
فیض قرار دارد. در آغاز ساختمان
سردری ساده بود. این در در کنار

معارف اسلامی

گورستان قرارداداشت که عتبه فاطمیه
خوانده میشد و تنها راه ورودی به
صحن عتیق بود که بادو ایوانچه جنبین
چهارمتر پیش آمدگی داشت و بعدها
در طرفین آن حجره هائی ساخته شد و
ضلع جنوبی مدرسه رافراگرفت، دارای
تزئینات کاشیکاری و گچبری آن میباشد
و معرقی عالی و مقرنس و مفرسی خوش
ردیف ویی نظیر است، و مختصرشکافی
در ابتدای آن بالای درگاه مدخل
کریاس وجود دارد با اینکه تا بحال
مرمتی از آن بعمل نیامده، اصالت
خود را حفظ کرده است. این ایوان
بدهانه ۶/۵ و عرض ۴ و ارتفاع
۱۴/۵۰ و ضخامت جرزهای جنبین
۲/۴۰ متر که بوسیله راه پله وسط و

دوسکوی طرفین جلوه خاصی یافته است.
تزئینات ازاره ایوان با کاشیهای
منقش هفت رنگ دوره قاجاریه میباشد.
در طرفین درگاه مقابل هم در هر طرف
نقشه هند اسلیمی از کاشی معرق است.
در بالای قاب کتیبه ایست که روی آن
بخط نستعلیق طلائئی در زمینه مشکی
که در نهایت ظرافت تراشکاری شده است.
در شرق حرم مطهر ایوان شرقی و
ایوان آینه واقع است و در ذیل به
توصیف هر کدام می پردازم:

ایوان شرقی با مقرنس آویزدار کاشی:

ایوان شرقی با پوشش مقرنس-
آویزدار از کاشی در صحن جدید برابر
ایوان آینه از اهمیت خاصی برخوردار
است این ایوان با کاشیهای معرق و
پوشش معرق مطبق دارای آویزهای
معلق و مزین به دو کتیبه سراسر
کمر بند است. ایوان دارای محرابی
پنج ترکی تمام کاشیکاری میباشد.
جرزهای طرفین ایوان دارای ازاره ایست
بارتفاع دو متر از سنگ یکپارچه حاشیه
ابزارزده که در متن آن گلی برجسته
حجاری شده است.

ایوان آینه:

ایوان آینه یکی از ایوانهای
صحن جدید میباشد.

ایوان آینه تالار سراسری جلو و
تالارچه های دو طبقه جنبین و گلدسته های
بلند و زیبای طرفین آن که دارای سبکی
خاص و یکی از شاهکارهای فن معماری
میباشد. ازاره ایوان آینه به اندازه
۱/۲۰ متر سنگ مرمر خوش نقش
دلپذیر است که در بین آنها دو
تخته بلند بطول ۳/۲۰ متر طرفین ایوان
را زینت بخشیده است. در گوشه های
ازاره داخلی مجموعه هشت نبشی، برجی
شکل مارپیچ چون هشت ستون مرمر
دارای ته ستونی گلدانی و سرستونی
مقرنس ظریف مرمری بسیار جالب
میباشد. بالای ازاره قسمت داخلی
ایوان تمام جدار قاب آینه های قدی
و غیرقدی با نقشه های زیبا و بعضی از
از آنها تابلوی نفیسی از نقاشی قلمی،
و دارای کتیبه های متنوع میباشد.

تالار و تالارچه های طرفین ایوان

در جلوی ایوان آینه تالار زیبائی
است که در کار ساختمان آن نهایت
سلیقه و هنرمندی بکار گرفته شده است.
این تالار از جلو بر بالای چهار ستون
سنگی بلند استوانه ای مرکب از قلمه
مارپیچی و ته ستون چند ضلعی گل برجسته
و سرستونهای زیبا با قوسیه های طاق بند و
از پشت بر روی هرهام ایوان حمل شده
است.

در توصیف حرم مطهر

بنائی است بشکل کثیرالاضلاع
غیر متساوی دارای هشت صفا میباشد.
ساختمان زیبائی است با کاشیهای
معرق و خشتی چینی مانند آراسته
است. از تزئینات قدیمی جز کتیبه
کمر بندی روی ازاره با حاشیه آن
چیزی باقی نمانده است، بقیه جدار
داخلی حرم با آینه کاری تزئین شده
است. منظره آینه کاری آنهم در برابر
اشعه چراغهای متنوع و اسواج منعکس
شده از نورهای مختلف بی نهایت جالب
توجه است. سابقاً از هر صفا بجز صفا
جنوبی دری بخارج باز میشد، و سطح حرم
با مقبره شاه صفی مشکی برنجسی و

گودار نصب بود ولی اکنون پنجره را برداشته محوطه سزبور را جزء فضای حرم ساخته اند که بحرم زنانه شهرت یافته است. فعلا دودریکی طلا و دیگری نقره وسط حرم مطهر با ایوان شمالی و رواق شرقی باقیمانده است.

ضریح حرم مطهر

قرنها تربت فاطمیه در وسط حرم سمرقندی مزین بکاشیهای ثمین و بدون تزئین بود. سلاطین صفوی ضمن تقویت مبانی دینی به تعمیر مشاهدستبر که پرداختند. دخترشاه اسمعیل صفوی بقعه و قبه فاطمیه را بصورت کنونی بنیان ساخت.

بعدها بفرمان شاه تهماسب اطراف سمرقند را ضریحی مزین بکاشی بنانهادند و بعداً هم ضریحی از فولاد شفاف و مشبک در جلو آن نصب نمودند تا از حسن منظر بیشتری برخوردار گردد.

در عصر سلاطین قاجاریه بفرمان فتحعلی شاه قاجار ضریح سزبور را نقره پوش ساخته برفراز پایه ای از مرمر صیقلی نصب کردند. ضریح نقره بمرور فرسوده وجدار مشبک آن از هم گسسته گشت، و در زمان ناصرالدین شاه در تهیه ضریحی بهتر و کامتر از سابق برآمدند. این ضریح هم از وسط محوطه بجانب جنوب غربی نصب گردید. ضریح دارای بیست درگاه مشبک گودار بود و روی پایه های فاصل با صفحاتی از نقره کنده کاری پوشانده شده روی صفحه های نقره را هم صفحاتی زرین باشکال ترنج و مضلع میخکوب کرده بودند.

در چندین سال قبل شکل ضریح را تغییر دادند و قسمت بالای آنرا تجدید کردند، ضریح کنونی را باطول ۵/۲۵ متر و عرض ۴/۷۳ متر و ارتفاع ۳ متر آماده و نصب نمودند. پوشش ضریح با مخمل سبز رنگ و گسل- دار است که بر روی دو کمان گسترده شده است.

در طلای ضریح کاشی

قبلا در سمت شمال ضریح کاشی درگاهی چوبی برای ورود به محوطه سمرقند باز بود تا اینکه در سال ۱۳۱۳ ه. ق. بدستور فتحعلی شاه قاجار در طلای کنونی بجای در چوبی نصب گردید. این دو لنگه نفیس و زیبا بعرض ۱/۲ و ارتفاع ۱/۷۰ متر ابتدا با صفحاتی از نقره کنده کاری شده پوشانده اند و سپس صفحه هائی از طلای خالص بر روی آن میخ کوب کرده اند. در دارای چندین کتیبه بخط نستعلیق عالی و برجسته آیاتی از قرآن و ابیاتی از منشآت فتحعلی خان صبا قالب ریزی شده است.

سمرقند مطهر

ساختمان بارگاه سمرقند حضرت معصومه (ع) در اواسط قرن سوم هجری آغاز و در طی قرون چهارم و پنجم و ششم هجری دارای قبه و گنبد و تزئیناتی گردید. اما آبادی و شکوه این آستانه مربوط بدوران سلسله صفوی میباشد. سمرقند مطهر بطول ۴/۹۰ متر و عرض و ارتفاع ۱/۲ متر میباشد. پنج جانب آن مزین بکاشیهای نفیسی از نوع کاشیهای مربع شکل است. این کاشیها دارای لعاب عالی و نقوش و طرحهای رنگین گوناگون است. روی سمرقند آراسته به پانزده پارچه خشت های کاشی مربع مستطیل بزرگی است که عرضشان در عرض سمرقند و طولشان در طول سمرقند نصب گردیده است. در چهار بدنه سمرقند کتیبه های چهار جانبی و سه جانبی وجود دارد که پنج کتیبه آن روی خشت های دوبردیف اول قرار دارند. کتیبه سوم بخط کوفی میباشد و بصورت محراب درآمده، قسمت محرابی شکل آن روی کاشی متن آمده است.

سمرقند مطهر در مرکز حرم قرار ندارد بلکه کمی متمایل به جنوب غربی میباشد، انحراف سمرقند در عصر صفوی موجب شد که بفرمان شاه تهماسب اطراف سمرقند را ضریحی مزین

بکاشی نمایند، و برای آن سفالزی باز گذاشتند تا سمرقند شریف در پرتوانوار شمعدانها در پشت آن قابل رؤیت باشد. در عصر سلاطین قاجار ضریح سزبور را نقره پوش ساختند. گنبد را زرین و جدار داخلی روضه را آینه کاری و پوشش ایوانرا هم با خشت های زراندود تزئین کردند.

گنبد حرم

اولین گنبد وسیع را برفراز تربت «فاطمه معصومه» «سیرابوالفضل عراقی وزیر سلطان طغرل کبیر سلجوقی بنساخته نهاد، و در طول یکقرن هیچگونه تحول و تغییری در آن رخ نداده است. سطح بیرونی گنبد کاشی و سطح درونی آن به طلا و لاجورد مزین بوده است، قاعده گنبد کثیرالاضلاع منظم بوده و هشت گوشه تشکیل میداده بطوریکه در چهار ضلع سوازی آن چهار درازچوب گردو بوده است.

گلدسته های آستانه مقدس

شش گلدسته با تالارچه زیبا وجود دارد که دویبدو با هم مشابه اند. گلدسته های متوسط باطلا، از آثار شاه بیگم صفوی (دختر شاه اسمعیل صفوی) میباشد که همزمان با بنای ایوان ساخته شده است. این گلدسته ها از لحاظ سبک ساختمان ساده و بشکل مناره ای استوانه ایست. ارتفاع آنها از سطح بام ۱۷/۴۰ متر، از کف صحن ۳۲/۲۰ متر و قطر ۱/۵۰ متر به جز نیم متر پائین آن که آجری و چندضلعی است، بقیه جدار آن تازیر تالارچه آراسته به بهترین کاشیهای گره سازی خوش نقش و رنگ پنج مزین به ترنجهایی که در وسط آنها اسامی «جلاله» و نامهای «محمد و علی» بخط بنائی چیده شده است.

منابع:

- ۱- گنجینه آثار قم: چاپ اول - سلسله تالیفات فیض - سال ۱۳۴۹ - قم
- ۲- تاریخ قم: تألیف ناصر الشریعه - چاپ حکمت - قم

زینبیه یا بارگاه حضرت زینب علیها سلام

(بقیه از صفحه ۵۱)

ضلع ۱۶ اطاق) بقیه اطاقها در صحن دوم و حسینیه های اطراف صحن قرار دارند. اطاقها به هزینه یک نفر ساخته نشده بلکه اشخاص خیر هر کدام یک یا چند اطاق ساخته اند. در جوار حرم حضرت زینب (ع) چهار حسینیه ساخته شده است. مساحت هر یک از آنها در حدود ۲۰۰ متر مربع است. در زینبیه یک درمانگاه وجود دارد به مساحت ۲۰۰ متر مربع که یک پزشک دو پرستار و یک دارو ساز در آن خدمت می کنند. این درمانگاه از ساعت ۸ صبح تا ۱۳ باز است. در سال گذشته جمعا ۱۳۹۸ بیمار به این درمانگاه مراجعه کرده اند.

مراکز خدمات دیگر عبارتست از یک آشپزخانه بزرگ (که در بعضی از مناسبات در آن غذا طبخ و بین زائران توزیع میشود) دو آبریزگاه و دو محل وضو سردانه و زنانه.

حرم مطهر حضرت زینب علیها سلام

بدرستی روشن نیست اولین ساختمان حرم در چه تاریخی بنا گردیده ولی قدر مسلم اینست که به تدریج مساحت حرم گسترش یافته است. تجدید بنای فعلی از سال ۱۹۶۶ میلادی آغاز گردیده است.

ساختمان حرم یکی از بناهای بسیار زیبا است. مساحت حرم در حدود ۹۰۰ متر مربع و به ابعاد ۲۹/۵ × ۳۰/۵ می باشد. جدار داخلی حرم آئینه کاری شده است. آئینه کاری به هزینه شخصی بنام حاج عبدالرسول فرزند علی انجام گردیده. گنبد حرم بر هشت ستون استوار است از قسمت پایین گنبد نور از ۱۶ پنجره به داخل حرم می تابد. اضافه بر آن پنجره های شیشه ای دیگری نیز در بالای دیوارهای حرم وجود دارد (در هر طرف ۷ پنجره) صندوق ضریح حضرت زینب (ع) خاتم کاری شده و از شاهکارهای این صنعت است و هدیه ایرانیان به پیشگاه حضرت زینب علیها سلام است. ضریح روی این صندوق گرانها روکش نقره است که در بعضی جاها بخصوص در قسمت بالای آن روکش طلا دارد.

کاشیکاریهای داخلی و خارجی که در حال اتمام است به هزینه یک بازرگان خیر ایرانی بنام حاج ابوالقاسم همدانی انجام یافته و می یابد. گفتیم که در حرم ۸ ستون وجود دارد بر روی این ستونها اسماء و صفات باری تعالی با خط بسیار خوش و بر روی کاشی نقش بسته است. حرم حضرت زینب (ع) چهار در یا مدخل دارد و بر دو طرف هر مدخل از قسمت خارجی پنج دهنه است. بالای کاشیکاری های خارجی حرم آیات قرآنی نگاشته شده و در زیر آنها خطبه حضرت زینب (ع) و ترجمه آن به فارسی آمده است بدین طریق که پس از ذکر یک جمله در خطبه ترجمه همان جمله به فارسی ذکر گردیده است الی آخر... در طلای حرم هم بسیار زیبا است عرض هر لنگه کمتر از یک متر و طول آن حدود سه متر است در حاشیه این در نوشته شده است «زرگری و طلا کاری حاج محمد حسین پرورش و میناسازی شکراله صنیع زاده» این در بسال ۱۳۸۷ هجری قمری به هزینه محمد تقی اسدی و نظارت جناب آقای شیخ محمد حسین مؤید از بازرگانان عالم مقیم عراق ساخته و نصب شده است.

مراجع این مقاله:

البيان والتبيين	جاحظ
الاستيعاب	ابن عبدالعزالب
اعلام	زرکلی
فاطمه بنت محمد	عمر ابوالنصر
الخطط المقریبه	مقریزی
نزهات اهل الحرمین	سید محسن صدر
لواقع الانوار	عبدالوهاب شعرانی
رحله	ابن بطوطه
رحله	ابن جبیر
اعیان الشیعه	سید محسن امین
مقام السیده زینب علیها سلام	جواد علی
العرب قبل الاسلام	